

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора економічних наук, професора Ігнатенка М.М.
на дисертаційну роботу Білянського Юрія Олександровича
“Інституційне забезпечення розвитку зовнішньоекономічної діяльності
аграрних підприємств в умовах євроінтеграції”, яку подано на здобуття
наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю
08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами
економічної діяльності)**

Актуальність теми дослідження. Комплексна діагностика показників розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств засвідчила низьку ефективність останньої, наявність системних проблем у цьому сегменті господарювання і значні незадіяні резерви нарощення потужностей вітчизняних підприємств на зовнішніх аграрних ринках. Недостатня участь аграрних підприємств в сегменті зовнішньоекономічної діяльності зумовлена як об’єктивними (надмірна сировинна спрямованість вітчизняних суб’єктів господарювання в аграрній сфері, низька частка продукції з доданою вартістю, розбіжності національних норм і стандартів сертифікації продукції з міжнародними вимогами, нерозвиненість логістичного забезпечення сфери зовнішньоекономічної діяльності, недостатній рівень конкурентоспроможності вітчизняної аграрної продукції), так і суб’єктивними (наявність інституційних бар’єрів і бюрократичних перепон, надмірна зарегульованість експортноімпортних операцій, обмежений доступ вітчизняних аграрних підприємств до інструментів здійснення зовнішньоекономічної діяльності) чинниками. Наявність деструктивного впливу цих чинників актуалізує доцільність обґрунтування й розробки пріоритетних напрямів інституційного забезпечення розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств в умовах євроінтеграції.

За таких умов тема дисертаційної роботи Білянського Ю.О.
“Інституційне забезпечення розвитку зовнішньоекономічної діяльності

аграрних підприємств в умовах євроінтеграції” є своєчасною, актуальною, теоретично та практично значимою.

Актуальність теми підтверджується зв'язком дослідження з науковими планами науково-дослідних робіт Подільського державного аграрно-технічного університету за темою «Формування стратегії та пріоритетів інноваційного розвитку аграрного сектору економіки в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 0114U007032). У їх межах автором отримані значні здобутки та результати, про що вказано у роботі та в авторефераті.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Викладені в дисертації положення характеризуються всебічною науковою обґрунтованістю і достовірністю. Достовірність отриманих та викладених у дисертаційній роботі наукових результатів ґрунтується на використанні сучасних загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, насамперед, системно-структурного аналізу та синтезу. Також вона підтверджується залученням та аналітичним опрацюванням чинної нормативно-правової бази щодо удосконалення інституційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств в умовах поглиблення євроінтеграції. Йдеться й про залучення програмних документів Державної служби статистики України, Головного управління агропромислового розвитку та розвитку сільських територій в Хмельницькій, Тернопільській та Івано-Франківській областях; даних Головного управління статистики у Хмельницькій області; наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених, періодичних видань, а також результатів власних досліджень та розробок автора.

Об'єктом дослідження є процеси інституційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств в умовах євроінтеграції. Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні засади інституційного забезпечення ефективності зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств в умовах поглиблення євроінтеграційного процесу.

Дисертантом сформульована мета дослідження, яка полягає в поглибленні теоретичних і методичних положень та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення інституційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств в умовах поглиблення євроінтеграції. Висновки і пропозиції, зроблені автором, є логічними та аргументованими. Вони впливають із змісту та результатів дослідження, розкривають мету дисертації, містять елементи новизни і мають теоретичну і практичну цінність.

Наукова новизна, теоретична і практична значущість дисертації.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження Білянського Ю.О. полягає в тому, що удосконалено теоретичний підхід до трактування поняття “інституційна система забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства” в умовах поглиблення євроінтеграційного процесу, що розглядається як складна різнорівнева система, піддана постійному зовнішньому і внутрішньому впливу та формується сукупністю інститутів й інституцій які характеризуються стійкими взаємодіями й взаємовідносинами між її підсистемами й структурними елементами, а також створюють сприятливе середовище для розвитку зовнішньоекономічних відносин й підвищення конкурентоспроможності підприємства на зовнішньому ринку; науково-методичний підхід до визначення комплексних показників і індикаторів, за допомогою яких здійснюється якісне і кількісне оцінювання впливу інститутів й інституцій на ефективність зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств та виробництво сільськогосподарської продукції на експорт в умовах поглиблення євроінтеграційного процесу.

У дисертації також удосконалено комплекс системних заходів інституційно-структурних перетворень сільськогосподарського підприємництва, що передбачає: обґрунтування напрямів формування нової інституційної системи, адаптованої до основних засад євроінтеграційного процесу; модернізації успадкованих та створення нових інститутів й

інституцій з метою забезпечення сумісності внутрішнього та зовнішнього інституційного середовища для активізації зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств та посилення їх конкурентоспроможності на європейському ринку сільськогосподарської продукції; вивчення особливостей впливу заново сформованих й імпортованих, формальних і неформальних інститутів на ЗЕД підприємства; інституційний механізм розвитку й активізації виробництва аграрно-продовольчої продукції на експорт з високою доданою вартістю на основі розрахунку інтегрального показника, з урахуванням усереднених бальних оцінок розвитку сфер виробництва, споживання й міжнародного обміну. Такий підхід дозволяє визначити конкурентоспроможність українських аграрних підприємств на спільному європейському ринку сільськогосподарської продукції та визначити стратегічні напрями розвитку їх зовнішньоторговельної діяльності.

Заслужують на увагу методичні рекомендації щодо функцій, повноважень і форм інституційної і економічної взаємодії й взаємовідносин галузевих, регіональних органів управління та місцевого самоврядування щодо реалізації структурної політики сталого розвитку аграрного сектору економіки, здійснення процесу управління сільськогосподарським виробництвом на основі удосконалення регулюючих, координуючих, контрольних, стимулюючих та інших функцій в державному управлінні, використання інноваційних управлінських рішень з підвищення конкурентоспроможності виробників аграрної продукції, створення різнорівневої системи сприяння, стимулювання і підтримки експортоорієнтованого виробництва. Йдеться також про наукові положення з удосконалення інституційного механізму стимулювання й підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності різних форм власності аграрного сектору економіки в умовах трансформації інституційної системи, метою яких є оптимізація взаємодії і взаємовідносин організаційних, економічних і ринкових структурних елементів, базових принципів, інструментів й засобів

забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва, підвищення добробуту та рівня життя населення, результативності та конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств на зовнішньому ринку.

Слід відзначити теоретико-методологічні підходи щодо обґрунтування ролі національних інститутів в формуванні багаторівневої ієрархічної системи державної підтримки розвитку базових та перспективних галузей аграрного сектору економіки, запровадження ефективного інструменту ринкового контролю за якістю сільськогосподарської продукції на внутрішньому ринку за умов посилення глобальної конкуренції, що забезпечується комплексом заходів спрямованих на впровадження нової техніки й технологій виробництва, зменшення обмежень та технічних й адміністративних бар'єрів в процесі обміну, підвищує міжнародну конкурентоспроможність української сільськогосподарської продукції. Такий підхід дозволяє враховувати процес поглиблення євроінтеграції, зумовлює розмежування функцій інститутів у сфері організації виробництва та ринкового контролю що ґрунтується на ефективній взаємодії й взаємовідносинах між органами державного управління, виробниками та споживачами.

У дисертаційній роботі Білянського Ю.О. набули подальшого розвитку концептуальні засади системно-функціонального підходу інституціональної трансформації вітчизняного аграрного сектору економіки на мікро-, мезо-, макро-, мега- й метарівнях, які базуються на принципах комплексного розвитку всіх структурних елементів і підсистем з метою узгодженості й оптимізації їх взаємодії й взаємовідносин між собою та із зовнішнім середовищем.

Повнота викладення у відкритому друку наукових положень дисертації. Достовірність та об'єктивність результатів і пропозицій дисертаційної роботи Білянського Ю.О. щодо удосконалення інституційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств в

умовах поглиблення євроінтеграції відображено у 12 наукових працях загальним обсягом 5,2 друк. арк., з яких 5 статей у наукових фахових виданнях України та 3 статті у наукових фахових виданнях України включених до міжнародних наукометричних баз даних, 4 тези наукових доповідей.

Зміст автореферату розкриває базові положення, висновки і пропозиції, що наведено в дослідженні. Характер видань і зміст наукових праць відповідають вимогам атестаційної колегії МОН України, пропонованим для повноти висвітлення отриманих результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота складається з трьох розділів, висновків і списку використаних літературних джерел.

У першому розділі “Теоретико-методичні засади інституційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств” визначено сутність, структуру інституційної системи та її вплив на формування експортного потенціалу вітчизняних аграрних підприємств на європейському векторі економічної взаємодії, а також інституційного забезпечення їх зовнішньоекономічної діяльності (С. 25-45). Здійснено систематизацію підходів та індикаторів виміру її інституційних характеристик (С. 47-65), удосконалено методи її дослідження та оцінки впливу інституційних змін на ефективність зовнішньоекономічної діяльності (С. 67-85).

У другому розділі “Аналіз інституційного середовища зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств України” проаналізовано елементи системи інституційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств України (С. 91-112); визначено особливості експортно-імпортних операцій вітчизняних аграрних

підприємств на європейському векторі діяльності (С. 113-134); проведено оцінку результативності інституційного забезпечення інтеграційних процесів у зовнішньоекономічній діяльності аграрних підприємств України (С. 135-152).

У третьому розділі “Напрями удосконалення інституційного забезпечення аграрних підприємств та їх результативність” запропоновано напрями удосконалення інституційного механізму посилення експортного потенціалу вітчизняних аграрних підприємств в умовах євроінтеграції (С. 156-175), виявлені чинники активізації зовнішньоекономічної діяльності підприємств агросектору (С. 178-195) та визначено пріоритетні напрями розвитку (С. 197-213).

Дисертаційна робота Білянського Ю.О. за своїм змістом, рівнем наукової новизни, систематизацією матеріалу, висновками та пропозиціями являє собою завершене, самостійно виконане наукове дослідження.

За своєю структурою наукова робота відповідає вимогам, що ставляться до кандидатських дисертацій. Пропозиції, методики і наукові положення детально розроблені та доведені до придатності для впровадження в практику господарювання та управління підприємствами, що підтверджується відповідними довідками.

Практична цінність результатів дослідження. Наукові результати, які мають прикладний характер, знайшли практичне застосування у діяльності: ПП “ЛЕОН-АГРО 2011” Хмельницької області, Кам’янець-Подільського району (довідка №13 від 3 червня 2020р.); ТОВ Корпорація “КОЛОС-ВС” Борщівського району Тернопільської області (довідка №164 від 25 червня 2020р.); Сокирянкою районною Радою Чернівецької області (довідка № 02.01-40/40 від 21 вересня 2020р.); ТзОВ “БУЧАЧАГРОХЛІБПРОМ” Буцацького району Тернопільської області (довідка №19/10/6/20 від 19 жовтня 2020р.); “Рогатинської птахофабрики” приватної науково - виробничої компанії “Інтербізнес” Рогатинського району Івано-Франківської області (довідка № 10/6 від 12 червня 2020р.). Теоретичні

розробки використовуються в навчальному процесі економічного факультету ПДАТУ (довідка про впровадження № 71-10-396 від 15.10.2020р.).

Дискусійні положення та зауваження до роботи. Позитивно оцінюючи роботу в цілому, слід відмітити, що вона має окремі недоліки та дискусійні положення.

1. У теоретичному розділі дисертаційної роботи дисертантом Ю.О. Білянським здійснено переконливе обґрунтування системи інституційного забезпечення здійснення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств. На основі використання системно-структурного аналізу і синтезу в якості основного теоретико-методологічного підходу було визначено її структуру та ідентифіковано складники. Авторські твердження узагальнено у вдалій табличній формі, що дає змогу їх всебічно аналізувати, порівнювати, оцінювати. Так, одним з важливих інститутів визначено національну аграрну політику й заходи підтримки товаровиробників. На нашу думку, його доцільно було б доповнити складником “інститут підтримки сільських територій”, адже їх стан та відтворення значним чином і визначає аграрне виробництво, і є його наслідком. Тим більше, що про необхідність комплементарного аграрного й сільського розвитку в якості інструменту удосконалення інститутів ЗЕД йдеться у третьому розділі роботи.

2. Цілком слушно автор вказує на значну динаміку інститутів зовнішньоекономічної діяльності, коли ліквідуються одні й створюються інші або модернізуються існуючі. Так, у роботі мова йде про міжнародні договори й угоди, членство в СОТ. Разом з тим це стосується й появи в якості інститутів значної кількості недержавних організацій, кількість яких тільки у вітчизняному аграрному секторі перевищує 100 одиниць. Багато з них націлені також на європейське співробітництво, зовнішньоекономічну діяльність, кооперацію та інтеграцію. Це також потребує врахування та всебічного аналізу, оцінки й діагностики. До того ж, частина таких організацій функціонують формально, інші ж акумулюють значні фінансові

ресурси й інші суттєві інструменти та механізми впливу.

3. На всіляку позитивну оцінку заслуговує визначення дисертантом видів, напрямів та форм зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств, рівнів організації та управління її розвитком. Це дозволило узагальнити принципи її здійснення. Проте більше уваги необхідно було приділити внутрішньогосподарським або внутрішнім підприємницьким інститутам, їх інтеграційних утворень або кластерів. Так, це можуть бути відділи, департаменти й навіть окремі фахівці з зовнішньоекономічної діяльності. Також варто було вказати й на сформовані інституції як традиційні форми поведінки, ментально-психологічні особливості вітчизняних учасників агробізнесу, їх динаміку й інші характеристики у контексті здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

4. У дисертації зібрано та здійснено розрахунки й аналіз значного масиву статистико-економічних даних щодо обсягів і структури експортно-імпортних операцій як основного прояву зовнішньоекономічної діяльності, а також нормативно-законодавчих інститутів її регулювання. Встановлено, які види продукції та, відповідно, виробництва, є експортноорієнтованими і з якою ефективністю, напрями експорту. Встановлено, що його забезпечують, в основному, великі агрохолдинги й агрокорпорації з величезними земельними банками й часто міжнародним капіталом. Проте основи сільськогосподарського виробництва в Україні забезпечують малі та середні підприємства, особисті господарства населення. Тому цікавими й практично значимими були б розрахунки й узагальнення автора з цього приводу.

5. Автором побудовані кореляційно-регресійні моделі залежності світових та внутрішніх ринкових цін на основні види продукції. Очевидно, що саме ціновий чинник спричинив переорієнтацію експорту на азійські країни, на Близький Схід, у Китай та Індію. Проте це могли бути й інші причини, наприклад, квотування експорту з вітчизняних аграрних підприємств; якість продукції і сировини; співвідношення та динаміка попиту й пропозиції, тобто кон'юнктура ринку, умови здійснення зовнішньоекономічних операцій та

рівень їх сприяння. Можливо, доцільно було розрахувати й враховувати питому вагу їх впливу на здійснення ЗЕД.

6. Для зростання експорту, удосконалення зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних аграрних підприємств з партнерами з країн Європейського Союзу автором побудована класична гравітаційна модель зовнішньої торгівлі. При цьому враховані й чинники інститутів та інституцій. Це дозволило виділити проблеми їх використання та запропонувати шляхи й засоби їх удосконалення. Вони є надзвичайно аргументованими, мотивованими й переконливими, особливо на рівні основних учасників зовнішньоекономічної діяльності – великих агрохолдингів. У цьому контексті варто було б більш детально зупинитися на їх бенефіціарах та стейкхолдерах, місцях реєстрації і сплати податків.

7. У дисертації розроблені й обґрунтовані теоретично й практично значимі рекомендації щодо удосконалення інститутів зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств на рівні їх різних функціональних сукупностей. Доцільно було у цьому контексті зупинитися більш детально по-перше, на наявності або відсутності синергетичного ефекту від їх взаємодії (наприклад, монетарна політика Національного банку й ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємств аграрного сектору; валютне регулювання, митне регулювання й ЗЕД); по-друге, на опосередкованому впливі зовнішньоекономічної діяльності та її інститутів на соціальні й екологічні аспекти функціонування аграрних підприємств.

8. У роботі є невдалі стилістичні вирази, помилки, громіздкі назви таблиць, громіздкі речення, які важко читаються.

Разом з цим висловлені побажання, зауваження та дискусійні положення не знижують загальної позитивної оцінки роботи.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Білянського Ю.О. “Інституційне забезпечення розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств в умовах євроінтеграції” написана відповідно до чинних вимог, містить теоретичні, методичні та практичні розробки, які

засвідчують, що отримані автором нові науково обґрунтовані результати вирішують актуальну наукову проблему обґрунтування теоретичних засад та практичних рекомендацій щодо удосконалення інституційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств в умовах поглиблення євроінтеграції.

Зміст дисертаційної роботи відповідає темі дослідження та спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Автореферат відповідає за своїм змістом та структурою дисертаційній роботі. Обсяг друкованих праць та їх кількість відповідає вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Оцінюючи отримані в дисертаційній роботі науково обґрунтовані результати, їх експериментальну перевірку та прикладне впровадження, вважаю, що дисертація на тему “Інституційне забезпечення розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств в умовах євроінтеграції” за своїм змістом, оформленням, теоретичним обґрунтуванням, рівнем наукової новизни, обсягом проведених досліджень і прикладною значущістю розробок відповідає вимогам, викладеним у пп. 9, 10, 13 діючого “Порядку присудження наукових ступенів”, а її автор, Білянський Юрій Олександрович, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
Григорія Сковороди»

М. М. Ігнатенко
